

**Türk Sosyal Bilimler Derneği Başkanı
Prof. Dr. Oğuz Oyan'ın
Yedinci Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'ni
Açış Konuşması (*)**

Sayın Bakan,

Sayın Rektör,

Değerli Meslektaşlarım ve Davetliler

Sevgili Öğrenciler,

Hepinize Yedinci Kongremize hoşgeldiniz diyorum, hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum.

I

Bu yıl yedincisini gerçekleştirdiğimiz Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nin ilki 1980 yılında yapıldı. Ancak 12 Eylül rejiminin yolaçtığı olağanüstü koşullar, 1980'lerde bir "sosyal bilimler kongreleri geleneği"nin oluşmasına izin vermedi. TSBD bu etkinliği üç yıldabir aralarla 1989, 1992 ve 1995'te gerçekleştirerek ancak 90'lı yıllarda bir gelenek oluşturmayı başardı. 5. Kongreden itibaren ise bu geleneği geliştirme fırsatını buldu ve iki yıldabir aralarla 1997, 1999 ve 2001 kongrelerini düzenledi.

(*) 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi , 21 – 23 Kasım 2001 tarihlerinde ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezinde gerçekleştirilmiştir.

Kongre hazırlıkları yapılırken, 2001 yılı yeni yüzyılın ve yeni binyılın ilk yılı olmak yanında, Türkiye açısından birçok önemli toplumsal olayın yaklaşık 40'inci yılına denk düşmesi bakımından da anlamlı bir dönüm noktası olarak değerlendirildi. Türkiye'deki toplumsal, ekonomik ve siyasal devrim asıl 1960 eşiğinden sonra büyük bir ivme kazanmıştı. Bu bağlamda, Türkiye'de 1961 Anayasasının ve buna bağlı demokratik gelişmenin, askeri darbelerin ve buna bağlı sosyo-politik değişimin, planlı kalkınmanın ve buna bağlı ekonomik gelişmenin, istikrar programlarının ve buna bağlı piyasa tökezlemelerinin, TİP'in kuruluşu ve buna bağlı sol düşüncenin gelişmesinin, yurtdışına işçi göçünün ve buna bağlı bir Türk diasporası oluşumunun başlangıç noktalarının hep 1960 başlarına çıkması, herhalde bir rastlandığı değildi.

Aslına bakılırsa, daha özgür bir havanın solunduğu 1960'ların ikinci yarısında, 1967'de, TSBD'nin kuruluşu dahi, acaba *academia*'nın bu şaşkırtıcı devrimi açıklamak kaygısından başka birşey miydi?

Türk Sosyal Bilimler Derneği (TSBD) bu yıl 34 yaşını doldurdu. Bu süre, bilimsel ve eleştirel kimliğinden ödün vermeyen bir örgütlenme için, gelişmiş ülke koşullarında bile kısa sayılmaz. Türkiye ölçülerinde ise bu hayli uzun bir ömür demek. Özellikle, bu ömre iki askeri darbenin sığdığını da unutmazsak.

Bir başka açıdan bakılırsa, TSBD Türkiye'nin son 40 yılının 34 yılına canlı tanıklık etti. Bu tanıklık, uzaktan ve edilgen bir seyirci konumunda kalarak olmadı. Dernek yönetimleri değişti, Derneğin yakın ilgi çemberinde kalan üye profili dalgalı bir seyir izleyerek değişti, ama tek bir şey değişmedi: Toplumsal-ekonomik olaylara bilimsel merakla; anlamaya, tahlil etmeye, açıklamaya duyulan bir ilgiyle yaklaşmak. Ve bütün bunları Türkiye'nin en seçkin sosyal bilimcilerini harekete geçirerek, belirli projeler etrafında buluşturarak yapmaya çalışmak. Ve böylece, tarihe onyıllar sonra anımsanacak notlar düşmek. İşte Türkiye'nin sosyal gelişme sürecinin çeşitli uğrak noktalarının derinlemesine tahlil edilme geleneği böyle oluşturulmaya çalışıldı. Sosyal bilimler kongreleri özellikle 1989 sonrasında bunun önemli referans noktalarından birini oluşturmaya başladı.

II

Bu noktada durup şu soruyu kendimize sormamız gerekmiyor mu? Niçin kırk yılın birikimine bu derece eleştirel bir gözle bakma ihtiyacını duyduk?

Kuşkusuz tarihe olan ilgimiz basit bir entellektüel merakın ötesine geçmektedir. Dünyanın ve ülkemizin yeni yüzyılın başında yeni bir dönüm noktasında olduğu saptamasına sanırım herkes katılacaktır. Peki ama dönemecin arkasında neler var? Bu sorunun yanıtını sanırım öncelikle kendi ülkemiz adına vermeliyiz. Bu yanıt mutlaka bir tarihsel perspektif içermelidir. Geçmiş kırk yılın deneyimine bakmamız bu açıdan kritik bir öneme sahip gözükmektedir. Geçmişteki deneyimlerin hem olumlu hem de olumsuz yanlarının farkına vardığımız ölçüde daha geçerli tahlillerin yapılabilmesi mümkün olabilecektir.

Son (yaklaşık) 40 yıllık dönem, ilginç bir biçimde, neredeyse tam ortasından bölünen iki alt döneme ayrılmaktadır: 1960-1979 arası ve 1980-2001. Her iki alt dönemin başlangıç yılları da Türkiye’de siyasetin askeri darbelerle kesintiye uğradığı yıllara denk gelmektedir. Kuşkusuz bu bir rastlantı değildir. Her iki dönem de sadece siyaseti yeniden biçimlendirmekle kalmamış, yeni sermaye birikim rejimlerine geçişin de öncüllerini oluşturmuştur. Buna rağmen, birincisinin siyasal/toplumsal yönü daha ağırlıklı olurken, ikincisinin ekonomik yönü ve sermaye yanlı sınıfsal vurgusu güçlü olmuştur.

Görüldüğü gibi, benzerliklerin sınırları vardır. Farklılıklar ise daha çarpıcı gözükmektedir. Bildiri sahipleri herhalde bunlara değineceklerdir. Ama burada 1960’la başlayan dönem ile 1980’le başlayan dönem arasındaki bazı temel farklılıkların altını çizmek yararsız olmayabilir:

- 1960’larda başlayan süreçte Türkiye’nin kendi iç dinamikleri daha belirleyici bir rol oynamışken, 1980 sonrasında dış dinamikler daha belirleyicidir.
- 1961 sonrasındaki ekonomik genişleme konjonktürü, korumacı ve ithal ikameci özelliktedir; 1980 sonrasında açık pazar koşullarına yönelen bir uluslararası entegrasyon eğilimi egemendir.
- 1963 yılında uygulamaya geçen beş yıllık planlar ve yıllık programlar aracılığıyla kaynak tahsisleri ve yatırımlar büyük ölçüde yönlendirilebilirken, 1980’lerde ülkenin geleceğini planlama anlayışından fiilen vazgeçilerek piyasa güçleri karar mekanizmanın merkezine yerleştirilmiş; 1990’larda ise daha ileri gidilerek uluslararası piyasalara tâbi bir konuma geçilmiştir.
- 1980 sonrasının yapısal uyum programları, benzeri gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de yatırımların GSMH’ya oranını önceki dö-

neme göre düşürmüştür. Daha önemlisi, imalat sanayii yatırımlarının, özellikle de kamu imalat sanayii yatırımlarının görelî payında görülen gerilemedir; 1980 öncesinin sanayileşme atılımı, 1980'lerde yerini, kapasite kullanım oranlarını arttırarak geçmişin birikiminden yiyen ufuksuz bir gelişmeye bırakmıştır.

- Ekonomik büyümenin dış kaynaklara olan bağımlılığı her iki dönemde özellikle de ikincisinde daha fazla olmak üzere geçerliiyken, birinci dönemde gerçekleştirilen ekonomik büyüme hızları daha yüksek ve daha istikrarlı olmuştur. 1994 sonrasındaki 8 yılda, çevrimleri iyice sıklaşan ve dip noktaları negatif olan büyüme-küçülme sarkacına sıkışan Türkiye, büyüme perspektiflerini yitirmiştir. Adeta pusulasız sürüklenen bir gemi gibidir; hatta motorsuz ve dümensiz olduğu için gemi olarak tanımlanamayan ve IMF-DB römorklarıyla yedekte çekilen Varyag gibidir.
- İki dönem arasındaki çok önemli bir diğer farklılık, birincisinde pozitif etkiye sahip bölüşüm politikaları yerine ikinci dönemde negatif etkili gelir politikalarının geçerli olmasıdır. 1970'lerde güçlenen sendikacılığın da etkisiyle bölüşüm süreçlerinde ekonominin içsel dinamikleri etkili olmaya başlamışken, 1980'lerde devletin kontrolündeki iktisat ve maliye politikası araçlarıyla üstten belirlenme süreci egemen olmuştur.
- 1960 sonrasında kamu hizmet alanı genişler, bütçenin ulusal gelir içindeki önemi artarken, 1980 sonrasında kamu hizmetleri "devletin küçültülmesi ideolojisi"ne feda edilmiştir. Bu bağlamda, kamu harcamalarının ulusal gelir içindeki payı 1980'lerde tüm gelişmiş ülkelerde artmaya devam ederken, Türkiye'de daraltılabilmıştır. 1990'ların ortalarından sonraki genişlemenin ise faiz harcamalarındaki şişmeden başka bir nedeni bulunmamaktadır; öyle ki, faiz dışı kamu harcamalarının ulusal gelire oranı 1980 öncesiyle hâlâ aynı düzeydedir. Bunun anlamı, sosyolojik olarak hızlı bir dönüşüme konu olmayı sürdüren, kentlere yığılan, daha çok eğitim ve sağlık hizmeti, daha çok altyapı hizmeti talep eden kitlelere ve bu arada ekonominin kollektif altyapısının geliştirilmesini isteyen sermaye kesimine, devletin hizmet üretecek kapasitesinin sürekli olarak aşınıyor olmasıdır. Tüm vergi gelirlerinin faiz harcamalarına dahi yetişmediği bir ülke tablosu, gelecek vizyonunu koruyan, ekonomik bağımsızlığına titizlik gösteren bir ülkenin tablosu olamaz.

- 1960 sonrası ile 1980 sonrası arasındaki çok temel bir farklılık da, birincisinde 1961 Anayasasının kanatları altında özgürce solunan bir demokratik gelişme ortamının yaratılmaya başlanması, ikincisinde ise, Cumhuriyet tarihinin en baskıcı rejiminin oluşturulmasıdır. Tüm hukuk sisteminin 1982 Anayasasından başlayarak baskıcı bir tarzda yeniden şekillendirilmesi, bu dönemde gerçekleşen en uzun süreli gelir dağılımı bozulmasının herhalde en önemli nedenini oluşturmuştur. 1960 sonrasında siyasal ve sendikal ortamdaki gelişme, sol düşüncenin ilk kez serpilmesi ve kitleselleşmesi, 1980 sonrasında solun ve sendikacılığın görülmemiş bir baskıya uğratılmasıyla tam bir paradoks oluşturmaktadır. Son zamanlardaki bazı olumlu gelişmelere rağmen, 1982 Anayasası ve türevlerinin özgür düşünceye geçirdikleri kafes hâlâ yerinde durmaktadır; hâlâ 12 Eylül rejimiyle hesaplaşmamaktadır.
- IMF ve DB gibi uluslararası müdahalelerin alışılmış aktörleri her iki dönemde de sahnede olmakla birlikte, ikinci dönemde bunların belirleyiciliği dikkat çekicidir. Türkiye'nin 1980'lerde sanayi politikaları yerine ticaret politikaları yoluyla uluslararası entegrasyona sürüklenmesinde, 1990'larda spekülâtif sermayenin şoklarına karşı tamamen savunmasız bir duruma getirilmesinde, son yıllarda ise tarımını ve mali sistemini gözden çıkaracak, telekomünikasyon ve enerjide bağımsız politika üretmekten koparacak bir "yapısal düzenleme" cenderisine sokulmasında dış finans kuruluşlarının oynadığı rolün önemi yadsınamaz. Kısacası, 1980 sonrasındaki dönemde ekonominin kontrolü giderek artan bir dozda ulusal güçlerin elinden, IMF/DB'nin temsil ettiği hegemonik güçlerin denetimine kaymaya başlamıştır.

III

Son 20 yıldır gerçek çözümlere kavuşturulmadığı için giderek kabaran ekonomik çöküntünün faturası, sürekli kaybeden taraf olan halk kesimlerine çıkarılmakta ve gerek kırdaki gerekse kentlerde yoksulluk, işsizlik, dışlanmışlık, çaresizlik ve umutsuzluk duygusu kaygı verecek ölçülerde yaygınlaşmaktadır.

Son kriz toplumda var olan eşitizlikleri ve bunun uzantısında toplumsal şiddeti daha da uç noktalara itmiştir. Başta metropoller olmak üzere büyük kentler derin bir kutuplaşmaya çekilmektedir. Yoksulların, *varoşlar* olarak

adlandırılan sağlıksız mekanlarda yoğunlaşması bu sürecin tek göstergesi değildir. İşten çıkartmalar ve işyeri kapanmalarının bir sonucu da, daha önce orta sınıfların mekanı olan apartmanlarda da yoksulluk ceplerinin açılması olmaktadır. Hatta, krizden hiç etkilenmeyeceğini düşünen üst düzey profesyonel yöneticiler kesiminde dahi krizin etkileri hissedilmektedir. Öte yandan, kentlerin dışında veya kent içi adacıklarda, duvarlarla çevrilmiş konut alanlarında bu krizden hiç etkilenmemiş görünen veya etkilense de yaşam tarzını değiştirecek ölçüde etkilenmeyen bir varsıl sınıfın varlığı, toplumsal çelişkileri derinleştirmektedir. Böyle bir ortamda, kentsel yaşamın kendisinin ilk kez Latin Amerika tarzı bir tehdit unsuru haline gelmesi olasılığı büyüktür.

Bu tür bir gerilimi güçlendirmesi çok olası bir başka gelişme tarımda uygulanan politikaların kırsal yaşamı ve bu alanlarda yaşayan nüfusu da önemli ölçüde yoksullaştırmasıdır. Tarımsal desteklerden vazgeçildiğinin farkına dahi henüz tam varamamış köylülüğün, tüm desteklerin yerine geçen DGD için başvurmayı dahi tam olarak becerememiş olması (köylü ailelerinin sadece üçte biri böyle bir başvuruda bulunmuştur) yakın gelecek için umutlu olmamıza izin vermemektedir. Tarımdaki tasfiyenini kırsal alanlardan kentlere yeni bir göç dalgasını besleyeceğini öngörmek ise bir kahanet değildir. Kent ekonomilerinin bu derece daraldığı bir ortamda yeni bir göç dalgasını taşımasının güçlüğü ortadadır.

Bu noktada, dikkate değer bazı tuzaklarla karşı karşıya bulunuyoruz. Devletin küçültülmesine yönelik çabaların yoğunlaştığı bir dönemde, altı çizilmesi gereken bir nokta, bu tür bir yaklaşımın giderek artan biçimde sivil toplumun güçlendirilmesi söylemiyle girdiği ittifaktır. Devlet ve sivil toplum birbirine alternatif olarak değerlendirilmesi ve bu çerçevede devletin küçültülmesinin sivil toplumun güçlendirilmesinin bir aracı olarak sunulması, son dönemde hem sağda hem de solda destek bulmuş görünüyor. Toplumun hızla yoksullaştığı ve piyasanın sunduğu hizmetlerden giderek daha az yararlanabildiği bir ortamda, devletin esasen çok daraltılmış kamu hizmet alanından çekilmesinin toplumsal ve siyasal sonuçları ne olacaktır? Bu tür bir dışlanma ve yoksullaşma ortamında, hangi sivil toplum büyüyecektir? Üniversitelerin yeterli bütçe ödeneğinden yoksun bırakılması ve bugünlerde tasarlandığı gibi birer işletmeye dönüştürülmesi mi Türkiye'nin eğitim sorunlarını çözecektir? Bu soruları dışlayarak Türkiye'de devletin yeniden yapılandırılması tartışılmaz.

Toplumlar ve sınıflar arasındaki eşitsizliğin bu derece keskinleştiği bir ortamda, gerek dünyanın gerekse ülkemizin yaşanabilir koşulları üretmesi giderek güçleşmektedir. Küreselleşme denilen sürecin sonunda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında oluşan uçurum ve yarıma, ekonomi-dışı sonuçlara da yol açacaktır ve açmaktadır. 11 Eylül bu tür bir sürecin ürünüdür.

İki yıl önce, 6.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nin açılışında sizlere bu kürsüden hitap ederken, dünyanın gidişinin giderek bir **beşte bir toplumu** yaratılması yönünde olduğunu, böylesine yaygınlaşan eşitsizlik ilişkilerinden demokratik yapıların, barış ve huzurun doğmasının asla mümkün olmadığını söylemiştik. 11 Eylül ve şimdilik Afganistan'la başlayan müdahale, 21.yüzyılın, 20.yüzyılın başında olduğundan daha çabuk bir "belle epoque" illüzyonundan uzaklaşmakta olduğunu göstermiştir. Dünya bugün Pax Americana'nın peşinden sürüklenip sürüklenmemek tercihiyle karşı kaşıyadır. "Ya yanımdasın, ya karşımda" dayatması, insanlığın tüm demokratik kazanımlarına karşı bir meydan okuma değil midir? Tarihin bir cilvesi olarak, BM'ce "uygarlıklararası diyalog yılı" olarak ilan edilen 2001'in bitimine çeyrek kala, dünyanın sözde bir uygarlıklar çatışması sendromu içine çekilmek istenmesindeki pervasızlık dikkat çekici değil midir?

Şimdi size okuyacağım cümleleri lütfen dikkatli dinleyiniz: "Eğer sürekli barış isteniyorsa, kitlelerin durumlarını iyileştirecek uluslararası önlemler alınmalıdır. İnsanlığın bütününün refahı, açlık ve baskının yerine geçmelidir. Dünya vatandaşları haset, açgözlülük ve kinden uzaklaşacak şekilde eğitmelidir". İmza, şaşıracaksınız, Mustafa Kemal Atatürk. Tarih 1935. Bu tarihte henüz ikinci büyük savaşın belirtileri ortaya çıkmamış; üstelik 1929 bunalımının sonrasında ekonomide küreselleşme eğilimleri değil, içe dönük ekonomik yapılanmalar egemen. Küreselleşmenin geri çekildiği bir dönemde dahi adeta bugünleri anlatır bir biçimde uluslararası eşitsizliğe yapılan vurgu, inanılmaz bir uzakgörüşlülük gerektiriyor.

İşte bu nedenlerle Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan kurucu ilkeler bugün her zamankinden daha fazla önem taşıyor ve sahiplenilmeyi bekliyor. Çünkü ülkemiz bugün yeniden gelişmiş dünyanın "hasta adamı" rolünü oynuyor. Dış yardımlara olan aşırı bağımlılığıyla kendi geleceğini ipotek ediyor, bağımlılık kayıplarını kanıksıyor. Son 20 yıldır gündemden düşürülmeyen "başka şansımız yok" alternatifsizliği içinde tutsak ediliyor.

13 Ocak 2001 tarihinde, yani Kasım krizinin hemen sonrasında ve Şubat krizinin hemen öncesinde, İngiliz ekonomi dergisi *International Financial Review* tarafından Türkiye'ye "En iyi borçlanan ülke ödülü" veriliyor. İngiliz esprisi mi yoksa tarihin bir ironisi mi bilemiyorum ama bu ödül, Hazine Müsteşarımıza, dünyaca ünlü komedyen Rory Bremme tarafından takdim ediliyor. Türkiye, en iyi borçlanan ve en düzenli borç ödeyen ülke olma şampiyonluğunu Osmanlıdan bu yana kimselere bırakmak istemiyor. Nitekim bu ödülde sadece bir ay sonra patlayan Şubat Krizi ile yüzde binlerle ifade edilen yeni borç faizi rekorları kırılıyor.

Türkiye'nin içine girdiği cehennemi döngüden nasıl çıkacağı bu yılki Kongremizin de tartışmaları arasında yer alacak. Hadi biraz kayırma yapayım, Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu bugün tam da bu konuyu tartışmaya açıyor.

IV

Değerli katılımcılar,

2001 Kongresi, her zaman olduğu gibi, bizim işaret ettiğimiz temaların çok ötesine geçen bir zenginliği barındırıyor. Üç gün süresince, bu açılış oturumu hariç tutulduğunda, toplam 50 oturum yapılıyor ve bunların 20'sinde ağırlıklı olarak 1960 sonrasının dinamikleri tartışılıyor. Diğer 30 oturumda ise, çok çeşitli alanlarda, söyleyecek ve tartışacak sözü olanlar buluşuyor. Ve böylece, Türkiye'nin dört bir bucağından, çok çeşitli çevrelerden gelen bildiri sahipleri, bilimsel ve demokratik bir ortamda buluşuyor, tartışıyor, kaynaşıyor, etkileşiyor ve büyük olasılıkla bir sonraki kongrede buluşmak üzere vedalaşıyor. Bizim kendimize seçtiğimiz hedef açısından daha mutluluk verici ne olabilir?

TSBD, kendine seçtiği bu kamusal hizmet alanında kuşkusuz yalnız değil. **Kültür Bakanlığı** bu yılki kongremizin finansmanına değerli katkılarını yine esirgemedi. **Orta Doğu Teknik Üniversitesi** tüm kongrelerimize ev sahipliği yapma geleneğini yine hiçbir maddi karşılık beklemeden sürdürdü. Bu kurumların değerli yöneticilerine, özellikle **Sayın Bakan** ve **Sayın Rektöre** teşekkürü zevkli bir görev biliyoruz. Aynı şekilde, Yedinci Kongrenin gerçekleştirilmesinde emeği ve maddi katkısı geçen her kişi ve kuruma teşekkür ediyor, tüm katılımcılara başarılar diliyor, yeni bilimsel kongelerde buluşmak üzere hepinizi selamlıyorum.